

Т. В. Сич, доктор наук, професор кафедри публічної служби та управління навчальними й соціальними закладами Навчально-наукового інституту публічного управління, адміністрування та післядипломної освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЛЬ УРЯДУ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ТРЕТЬОЇ МІСІЇ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті розглянуто проблему державного управління вищою освітою в аспекті спрямування діяльності українських університетів на виконання третьої місії (ТМ) як напрям євроінтеграції. Уточнено сутність поняття «третья місія», яке розуміється як економічна та соціальна місія університетів щодо їх внеску у розвиток громад та територій. Розглянуто формування місії університету в історичному ракурсі та взаємозв'язок традиційних місій університетів (навчання та дослідження) із ТМ.

На основі аналізу наукової літератури, у якій висвітлено світовий досвід трансформації до підприємницького університету, окреслено фактори, що сприяють спрямуванню університетів на виконання ТМ, розглянуто їх порівняно з вітчизняними реаліями функціонування та розвитку вищої освіти. Визначено внутрішні й зовнішні механізми та етапи впровадження ТМ в університетах. Акцентовано увагу на тому, що розвиток підприємницької діяльності університету вимагає не лише змін в інфраструктурі, але й формування єдиної культури в академічних колах та серед академічного персоналу. Зазначено, що створення спеціальних служби, відповідальних за управління діяльністю за ТМ, може стати важливим заходом щодо запобігання перехідній реалізації ТМ та подолання супротиву академічної спільноти. Виділено механізми підтримки урядом впровадження та реалізації третьої місії університетів, які застосовуються у світовій практиці. Розглянуто заходи з боку уряду, які вже застосовуються в Україні задля спрямування університетів на виконання третьої місії. Визначено напрями впливу уряду на цей процес, заходи впровадження у вітчизняній практиці управління вищою освітою задля залучення українських університетів до процесу відродження та інтерактивної підтримки регіонів.

Ключові слова: вища освіта, третя місія університету, євроінтеграція, управління освітою, державна політика у сфері вищої освіти.

T. V. Sych. The role of the government in implementing the third mission in Ukrainian universities

The article examines the problem of state management of higher education in the aspect of directing the activities of Ukrainian universities to fulfill the third mission (TM) as a direction of European integration. The essence of the concept of TM has been clarified. This concept is understood as an economic and social mission of universities as to their contribution to the development of communities and territories. Formation of university missions in a historical perspective and relationship between traditional university missions (teaching and research) and TM are considered.

On the basis of the analysis of scientific literature, which highlights the world experience of transformation to an entrepreneurial university, we outlined the factors which promote the implementation of TM, and these factors are considered in comparison with the domestic realities of the functioning and development of higher education. The scientists' different points of view on the universities entrepreneurial activity are reviewed. It is noted that entrepreneurial education in modern realities is a necessary condition for the introduction of TM and the direction of research results for practical application, as well as for the development of interaction with local communities. Internal and external mechanisms and stages of TM implementation in universities are defined. Attention is focused on the fact that the development of entrepreneurial activity of the university requires not only changes in the infrastructure, but also the formation of a unified culture in academic circles and among the academic staff. It is noted that the creation of special services for managing TM activities can become an important measure to prevent obstacles to the implementation of TM and overcome the resistance of the academic community. Mechanisms of government support for the implementation and realization of the third mission of universities, which are used in the global practice, are highlighted. Government activities which have been already applying in Ukraine to direct universities to fulfill the third mission are considered. The directions of the government's influence on this process, ways of implementation in the domestic practice of higher education management for the involvement of Ukrainian universities in the process of revival and interactive support of the regions have been determined.

Key words: higher education, the third mission of the university, European integration, management of education, state policy in the field of higher education.

Постановка проблеми. В останні десятиріччя у світовій практиці відбувається розширення місії університетів та впровадження так званої третьої місії (ТМ). Глобалізація, фінансова та економічна кризи значно сприяють впровадженню ТМ, яка є складним явищем, сутність якого полягає у формуванні особливих відносин між університетами та суспільством. Розвиток вищої освіти вже давно розглядається як передумова економічного

та суспільного розвитку країни. Проте саме в останні десятиріччя змінюється уявлення про місію університетів як установ, які мають значно впливати на регіональний економічний та суспільний розвиток. В умовах євроінтеграції особливо актуальною є проблема дослідження факторів, які сприяють спрямуванню українських університетів на виконання ТМ, вивчення світового досвіду реалізації ТМ провідними університетами та визначення внутрішніх і зовнішніх механізмів щодо впровадження ТМ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науці не існує однозначного визначення цього явища. Існують різні точки зору на третю місію як у протипоставленні, так і в поєднанні з першими двома місіями, якими є навчання та дослідження. Ґрунтовним оглядом цієї проблеми є робота L. Compagnucci, F. Spigarelli [6], у якій на основі аналізу 134 статей за цією темою визначено сутність ТМ, фактори та етапи її впровадження. Науковці розглядають ТМ як економічну та соціальну місію університетів щодо їх внеску у розвиток громад та територій. P. Blenker, P. Dreisler, H. Etzkowitz, T. Vorley, J. Nelles, J. Goddard, P. Vallance [7–10; 20; 21] у своїх роботах розглядають підприємницьку роль університетів. J. Chrisman, T. Hynes, S. Fraser, C. Sam, P. van der Sijde, A. Muscio, D. Quaglione, M. Scarpinato, P. Paoloni, F. Cesaroni, P. Demartini окреслюють чинники розвитку підприємницьких університетів [5; 13; 14; 18]. У вітчизняній науці ще недостатньо уваги приділяється ТМ, хоча деякі університети вже включають це поняття до своїх стратегій, проте кожен заклад самостійно визначає розуміння цього терміна та напрями взаємодії із зовнішнім оточенням.

Постають питання про те, як пов'язана ТМ із традиційними місіями університету, якою є роль уряду у процесі впровадження ТМ у вітчизняних ЗВО.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі узагальнення світового досвіду щодо впровадження в діяльність університетів ТМ визначити механізми управління цим процесом з боку уряду та стан їхнього впровадження в Україні в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Найпершою місією університетів було збереження та передача знань через навчання. Проте навіть розгляд діяльності перших університетів свідчить про невід'ємність першої та другої місій. За Аристотелем, ще у 335 році до нашої ери одним із перших прикладів ЗВО був лицей, який зосереджувався на підготовці елітних членів громади. Університети усіх часів вважалися осередками збереження та передачі знань, у яких навчалась еліта суспільства. В такий спосіб університети завжди брали активну участь у моделюванні розвитку як місцевих територій, так і світу.

На початку XIX століття гумбольдтівські реформи започаткували першу академічну революцію, яка відбулась у 1960–1970 рр. у Німеччині. Берлінський університет почав поєднувати навчання з науковими дослідженнями [19], що змінило його місію. Поступово всі університети почали брати на себе подвійну роль освіти та дослідження.

З кінця 1980-х рр. відбувається друга академічна революція. Університети розглядаються як постачальник знань, які пропонуються для того, щоб бути переведеними в інтелектуальну власність, яку можна було б використовувати на практиці [17]. Перехід від дослідницького університету до підприємницького набув поширення у США. Прикладами таких університетів є Массачусетський технологічний інститут і Стенфордський університет, які першими включили до своєї діяльності більше прикладних досліджень з комерційною спрямованістю та стали надавати підтримку промисловості [8; 10]. Необхідно відзначити, що університети США традиційно базуються на приватних фондах та корпоративних контрактах, які формують значну частину їхнього доходу [4]. Це робить їх більш орієнтованими на ринок, ніж європейські університети, які здебільшого фінансуються державою. Підприємницький університет у США виник «знизу вгору», на відміну від Європи, де впровадження академічного підприємництва є більш свіжим явищем, яке впроваджується «зверху вниз» [9].

Згідно з багатьма дослідженнями, на еволюційний процес, що веде до виникнення та розвитку підприємницького університету у світовій практиці, сильно вплинуло обмеження кількості коштів, які університети отримують від національних урядів, а скорочення систем фінансування досліджень посилило конкуренцію між університетами [5; 13; 14; 18]. Університети починають розглядати підприємницьку культуру як новий спосіб залучення вкрай необхідних ресурсів. Останніми роками розвитку підприємницького університету також сприяли національні та місцеві органи влади, які запроваджували заходи та нормативні механізми для перетворення наукових знань на інноваційні та практичні товари. Проводячи паралель з Україною, можемо відзначити, що останніми роками спостерігалось поступове скорочення фінансування вищої освіти, наукових досліджень, зменшення кількості бюджетних місць на вступ до університетів, зміни механізмів щодо розподілу державних коштів на фінансування ЗВО, введення грантової системи щодо фінансування досліджень тощо. Все це приводить до підвищення конкуренції між ЗВО та сприяє розвитку підприємницького університету.

Проте, як відзначають науковці, ТМ включає комерціалізацію наукових досліджень, але не обмежується нею. Насправді ТМ є процесом відродження та інтерактивної підтримки регіонів, оскільки вона залучає оточуючі спільноти.

Існує точка зору у науковців щодо негативного впливу на вчених підприємницької позиції університетів. Підприємницькі проекти можуть відволікати науковців від їхніх традиційних місій, віддаючи пріоритет комерційним

ініціативам і прикладним дослідженням на шкоду фундаментальним. Вчені також відзначають, що підприємницька діяльність може суперечити академічним цінностям та культурі, оскільки залучення науковців до підприємницьких ініціатив може призвести до конфлікту інтересів. Крім того, комерціалізація академічної науки може посилити корпоративні обмеження щодо розкриття інформації та обмежити вільний обіг ідей в академічних колах [11; 12]. Дійсно, деякі науковці оцінюють підприємницький поворот університету як позитивні й необхідні зміни, інші розглядають його як негативну трансформацію. Така ситуація справді наявна у вітчизняній сфері вищої освіти. Нині не існує ґрунтовних досліджень цієї проблеми українськими вченими, також відсутні світові ґрунтовні дослідження щодо мотивації та сприйняття підприємництва науковцями. Проте власний досвід роботи у ЗВО та спостереження дають змогу дійти висновків, що не всі, навіть уже досвідчені науковці та викладачі університетів, можуть адаптуватися до нових реалій та вимог, які диктують сучасні рейтинги ЗВО, нові ліцензійні вимоги та вимоги до наукової діяльності. Щоб запобігти негативним впливам, необхідно зважити всі умови та брати до уваги світовий досвід трансформації підприємницького університету.

Н. Etzkowitz описав такі чотири етапи переходу до підприємницького університету:

- університет визначає свою здатність встановлювати пріоритети та формулювати стратегічний погляд на свій напрям;
- університет отримує фінансові ресурси з різних джерел;
- наукове середовище починає відігравати активну роль у комерціалізації інтелектуальної власності, що виникає в результаті досліджень, проведених її співробітниками;
- університет зосереджується на взаємодії із зацікавленими сторонами задля участі у розвитку регіонального інноваційного середовища [7].

Vorley and Nelles вводять поняття “entrepreneurial Architecture” (ЕА), що забезпечує ширше розуміння природи підприємницьких трансформацій в університетах та орієнтує на виконання ТМ, яка змінює основну діяльність університету [20].

Науковці виділяють п’ять таких категорій внутрішніх чинників, які впливають на формування підприємницької програми в університетах:

- сформованість відповідних підприємницьких структур університету (наприклад, інкубатори, технопарки, бізнес-портали);
- стратегії, які включають інституційні цілі та формальні структури стимулювання підприємницької діяльності;
- сформованість системи комунікаційних мереж та зв’язків між структурами та відділами;
- лідерство (орієнтація та залучення адміністраторів, ради директорів, керівників відділів, провідних учених університету до впровадження ТМ та обізнаність їх у цьому питанні);
- орієнтація корпоративної культури університету на ТМ (інституційні, відомчі та індивідуальні установки й норми в рамках ТМ) [21].

У багатьох дослідженнях підкреслюється, що розвиток підприємницької діяльності університету вимагає не лише змін в інфраструктурі, але й єдиної культури в академічних колах та серед академічного персоналу. Досить часто університет як установа не усвідомлює важливості доведення до персоналу своїх підприємницьких ініціатив та потреби виховувати спільну культуру підприємництва. Водночас академічний персонал часто не має особистого досвіду в бізнес-середовищі і погано розуміє, як здійснювати підприємницьку діяльність з навчальною та науковою діяльністю. Як один з механізмів подолання цих перешкод у світовій практиці існує досвід створення у структурі університетів так званих офісів передачі знань (knowledge transfer offices, КТО). Університетські КТО являють собою інституалізацію ТМ як служби, відповідальні за управління діяльністю ТМ, які визначають дії, ресурси, які виділяються для досягнення цілей ТМ, відповідають за управління та маркетинг патентів і ліцензій, захист авторських прав науковців, полегшують взаємодію між дослідницькими підрозділами та компаніями тощо [6].

Також в останні десятиріччя відзначається тенденція збільшення інвестицій у програми з навчання підприємництва європейськими університетами. Підприємницька освіта розглядається як необхідна умова впровадження ТМ та поєднання фундаментальних досліджень із навчальною діяльністю, спрямуванням результатів досліджень на практичне застосування, а також на розвиток взаємодії з місцевими громадами [16]. Проте це внутрішні механізми, що впливають на ефективність впровадження ТМ.

Важливо також урахувати, що здійснення підприємницької діяльності не перетворює автоматично університет на підприємницький заклад. Як відзначають С. Sam, Р. van der Sijde [18], це відбувається лише тоді, коли підприємницька діяльність створює додаткову вартість для освіти та досліджень, і навпаки. Хоча дослідження К. Philpott, L. Dooley, С. Oreilly, G. Lupton [15] зазначили, що ініціатива зверху вниз знижує загальну підприємницьку активність в університеті, важливою є роль уряду у процесі змін місії університетів та спрямування їхньої діяльності у напрямі регіонального суспільного розвитку. Підприємницька діяльність університету не має бути ініційована тільки для виживання ЗВО у складних фінансових умовах, це має бути лише одним із розглянутих

чинників. Уряд має впровадити механізми для того, щоб університети спрямовували свою діяльність, крім навчання, на створення нових знань на основі досліджень, групування та підготовку спеціалізованого людського капіталу, передачу нових технологій з академічних кіл до промисловості, що буде забезпечувати ефективну участь університету в економічному розвитку територій.

Перші кроки урядом України зроблено, а саме впроваджено у нормативних документах щодо діяльності ЗВО (ліцензійних вимогах, критеріях оцінки якості діяльності тощо) та рейтингах необхідність щодо співпраці зі стейкхолдерами, участі у міжнародних наукових проєктах, отримання грантів. Проте залучення стейкхолдерів використовують переважно для вирішення внутрішніх проблем закладів.

Метою нашої статті не є оцінка цих заходів. З урахуванням світового досвіду звернемо увагу на механізми підтримки ТМ університетів. Одним з них є підтримка академічних досліджень, спрямованих на збирання емпіричних даних задля розроблення критеріїв та форм оцінювання реалізації ТМ. Другою задачею є підтримання досліджень, які спрямовані на збирання даних про безперервну освіту, підприємницьку освіту та залучення суспільства за різними вимірами інновацій, не обмежуючись технологічним. Це може бути вирішено шляхом формування національних дослідних програм, оголошення грантів на виконання досліджень за цими напрямками тощо. Третя задача уряду – ініціювання та організація збирання даних про дослідження, компанії та ринкові можливості як на місцевому, так і на національному та європейському рівнях. Це сприятиме безперервності процесу підприємницького відкриття та дослідження діяльності, можливостей та потреб усіх залучених регіональних суб'єктів.

Елементи реалізації цих задач вже можна спостерігати в Україні. У 2016 р. прийнято Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», який визначає організаційно-правові форми дослідницьких інфраструктур, принципи їхнього функціонування та організаційні засади створення [2].

У 2017 р. видано Наказ МОН України «Про затвердження Порядку реєстрації міжнародних науково-технічних програм і проєктів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва» [1]. У цьому Наказі Український інститут науково-технічної експертизи та інформації визначено як орган, який відповідає за технічне оброблення та оформлення документів реєстрації міжнародних науково-технічних програм і проєктів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими.

У 2021 р. схвалено Концепцію Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 р., у якій поряд із проблемами недостатності фінансування дослідницької інфраструктури та недосконалість нормативно-правової бази наводяться такі, як відсутність цілеспрямованого й системного їхнього розвитку, недосконалість державної політики у зазначеній сфері, а також відзначається відсутність процедури ідентифікації та моніторингу українських дослідницьких інфраструктур і систематизації та цифровізації відповідних даних. У програмі висувуються такі основні завдання: систематизація дослідницьких інфраструктур, оцінювання їх сумісності з європейськими дослідницькими інфраструктурами, надання пріоритетного фінансування для їхнього подальшого розвитку та її узгодженість із Дорожньою картою розвитку європейських дослідницьких інфраструктур, затвердженою Європейським стратегічним форумом дослідницьких інфраструктур (ESFRI) [3]. Отже, програма охоплює основні механізми підтримки ТМ університетів, які використовуються у світовій практиці. Проте завжди залишається проблеми реалізації та контролю.

Сьогодні на офіційному сайті МОН України узагальнюється інформація щодо міжнародних наукових проєктів, національного фонду досліджень, державних стипендій та державного замовлення на науково-технічні розробки та науково-технічну продукцію тощо, проте вона є неповною, особливо за останній період. Дійсно, в умовах військового конфлікту збір даних та виконання інших завдань програми значно ускладнюються, проте збереження та розвиток дослідницької інфраструктури є вкрай важливим для подальшого відновлення та розвитку нашої України. Також залишаються без уваги збір та узагальнення даних щодо ринкових потреб на регіональному та місцевому рівнях. Ця інформація збирається тільки на рівні університетів.

Висновки. Отже, тільки єдність, інтеграція всіх місій університету дають змогу нині зробити заклад ефективним та провідним чинником розвитку суспільства. Вивчення світового досвіду свідчить про те, що європейські університети, як і українські, здебільшого фінансуються державою, а впровадження ТМ у їхній діяльності здійснювалося «зверху вниз». Отже, в умовах євроінтеграції важливим є розвиток дослідницьких інфраструктур в Україні та спрямування вітчизняних університетів на виконання ТМ, що дасть їм можливість активно впливати на зростання економіки та рівня життя суспільства регіонів. Цей складний процес залежить від зовнішніх та внутрішніх факторів і потребує впровадження урядом комплексу механізмів. Якщо сьогодні в Україні зроблені певні кроки щодо нормативно-правового урегулювання дослідницької діяльності, організації збору даних про дослідження та ринкові можливості на національному та європейському рівнях, на місцевому рівні ця інформація урядом не відстежується. Також вкрай важливим залишається питання підтримки з боку уряду академічних досліджень, спрямованих на розроблення критеріїв та форм оцінювання реалізації ТМ університетами.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку реєстрації міжнародних науково-технічних програм і проєктів, що виконуються в рамках міжнародного науково-технічного співробітництва українськими вченими, а також грантів, що надаються в рамках такого співробітництва : Наказ МОН України від 20 листопада 2017 р. № 1507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1564-17#Text>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України № 848-VIII, редакція від 6 квітня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n2>.
3. Концепція Державної цільової програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на період до 2026 року, схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 322-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-%D1%80#n9>.
4. Blenker P., Dreisler P. Entrepreneurship education at university level – contextual challenges. *Work. Pap. Econ.* 2006. № 21 (149–154). P. 43–62.
5. Chrisman J., Hynes T., Fraser S. Faculty entrepreneurship and economic development: the case of the University of Calgary. *J. Bus. Venturing.* 1995. № 10. P. 267–281.
6. Compagnucci L., Spigarelli F. The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change.* 2020. Vol. 161. December. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284>.
7. Etzkowitz H. Anatomy of the entrepreneurial university. *Soc. Sci. Inf. Sur Les Sci. Soc.* 2013. № 52. P. 486–511.
8. Etzkowitz H. Innovation in innovation: the triple helix of university-industry-government relations. *Soc. Sci. Inf.* 2003. № 42 (3). P. 293–337.
9. Etzkowitz H. The evolution of the entrepreneurial university. *Int. J. Technol. Globalization.* 2004. № 1. P. 64–77.
10. Goddard J., Vallance P. *The University and the City.* London : Routledge, 2013. 232 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203068366>.
11. Lukannen M. Exploring academic entrepreneurship: drivers and tensions of university-based business. *J. Small Bus. Enterp. Dev.* 2003. № 10 (4). P. 372–382.
12. Montesinos P., Carot J. M., Martinez J.-M., Mora F. Third mission ranking for world class universities: beyond teaching and research. *High. Educ. Eur.* 2008. № 33 (2–3). P. 259–271.
13. Muscio A., Quaglione D., Scarpinato M. The effects of universities' proximity to industrial districts on university-industry collaboration. *China Econ. Rev.* 2012. № 23 (3). P. 639–650.
14. Paoloni P., Cesaroni F., Demartini P. Relational capital and knowledge transfer in universities. *Bus. Process Manag. J.* 2019. № 25 (1). P. 185–201.
15. Philpott K., Dooley L., Oreilly C., Lupton G. The entrepreneurial university: examining the underlying academic tensions. *Technovation.* 2011. № 31 (4). P. 161–170.
16. Popescu C., Ristea A.-L., Hrestic M.-L. Romanian higher education Challenges: “Opening” universities to the local community and the business environment. *Quality – Access to Success.* 2015. № 16. P. 9–15.
17. Rolfo S., Finardi U. University third mission in Italy: organization, faculty attitude and academic specialization. *J. Technol. Transf.* 2014. № 39 (3). P. 472–486.
18. Sam C., van der Sijde P. Understanding the concept of the entrepreneurial university from the perspective of higher education models. *High. Educ.* 2014. № 68 (6). P. 891–908.
19. Unger M., Polt W. The knowledge triangle between research, education and innovation – A conceptual discussion. *Foresight STI Gov.* 2017. № 11. P. 10–26.
20. Vorley T., Nelles J. Conceptualising the academy: institutional development of and beyond the third mission. *High. Educ. Manag. Policy.* 2008. № 20 (3). P. 1–17.
21. Vorley T., Nelles J. Gone corporate? The changing face of entrepreneurship in contemporary universities. *Int. J. Entrep. Venturing.* 2010. № 2 (2). P. 201–216.

References:

1. Pro zatverdzhennia Poriadku reiestratsii mizhnarodnykh naukovo-tekhnichnykh prohram i proektiv, shcho vykonuiutsia v ramkakh mizhnarodnoho naukovo-tekhnichnoho spivrobitnytstva ukrainskymy vchenymy, a takozh hrantiv, shcho nadaiutsia v ramkakh takoho spivrobitnytstva [On approval of the Procedure for registration of international scientific and technical programs and projects carried out by Ukrainian scientists as part of international scientific and technical cooperation, as well as grants provided as part of such cooperation]. Nakaz MON Ukrainy vid 20.11.2017 № 1507. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1564-17#Text> [in Ukrainian].
2. Pro naukovu i nauково-tekhnichnu diialnist [About scientific and scientific and technical activity]. Zakon Ukrainy № 848-VIII, redaktsiia vid 06.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#n2> [in Ukrainian].
3. Kontseptsiia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku doslidnytskykh infrastruktur v Ukraini na period do 2026 roku [The Concept of the State target program for the development of research infrastructures in Ukraine for the period

until 2026, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine], skhvaleno rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 14 kvitnia 2021 r. № 322-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-2021-%D1%80#n9> [in Ukrainian].

4. Blenker P., Dreisler P. Entrepreneurship education at university level – contextual challenges. *Work. Pap. Econ.*, 21 (149–154) (2006), pp. 43–62 [English].

5. Chrisman J., Hynes T., Fraser S. Faculty entrepreneurship and economic development: the case of the University of Calgary. *J. Bus. Venturing*, 10 (1995), pp. 267–281 [English].

6. Compagnucci L., Spigarelli F. The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints. *Technological Forecasting and Social Change*. Vol. 161, December. 2020. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120284> [English].

7. Etzkowitz H. Anatomy of the entrepreneurial university. *Soc. Sci. Inf. Sur Les Sci. Soc.*, 52 (2013), pp. 486–511 [English].

8. Etzkowitz H. Innovation in innovation: the triple helix of university-industry-government relations. *Soc. Sci. Inf.*, 42 (3) (2003), pp. 293–337 [English].

9. Etzkowitz H. The evolution of the entrepreneurial university. *Int. J. Technol. Globalization*, 1 (2004), pp. 64–77 [English].

10. Goddard J., Vallance P. *The University and the City*. London: Routledge, 2013. 232 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203068366> [English].

11. Lukannen M. Exploring academic entrepreneurship: drivers and tensions of university-based business. *J. Small Bus. Enterp. Dev.*, 10 (4) (2003), pp. 372–382 [English].

12. Montesinos P., Carot J. M., Martinez J.-M., Mora F. Third mission ranking for world class universities: beyond teaching and research. *High. Educ. Eur.*, 33 (2–3) (2008), pp. 259–271 [English].

13. Muscio A., Quaglione D., Scarpinato M. The effects of universities' proximity to industrial districts on university-industry collaboration. *China Econ. Rev.*, 23 (3) (2012), pp. 639–650 [English].

14. Paoloni P., Cesaroni F., Demartini P. Relational capital and knowledge transfer in universities. *Bus. Process Manag. J.*, 25 (1) (2019), pp. 185–201 [English].

15. Philpott K., Dooley L., Oreilly C., Lupton G. The entrepreneurial university: examining the underlying academic tensions. *Technovation*, 31 (4) (2011), pp. 161–170 [English].

16. Popescu C., A.-L. Ristea, Hrestic M.-L. Romanian higher education Challenges: “Opening” universities to the local community and the business environment. *Quality – Access to Success*, 16 (2015), pp. 9–15 [English].

17. Rolfo S., Finardi U. University third mission in Italy: organization, faculty attitude and academic specialization. *J. Technol. Transf.*, 39 (3) (2014), pp. 472–486 [English].

18. Sam C., van der Sijde P. Understanding the concept of the entrepreneurial university from the perspective of higher education models. *High. Educ.*, 68 (6) (2014), pp. 891–908 [English].

19. Unger M., Polt W. The knowledge triangle between research, education and innovation – A conceptual discussion. *Foresight STI Gov.*, 11 (2017), pp. 10–26 [English].

20. Vorley T., Nelles J. Conceptualising the academy: institutional development of and beyond the third mission. *High. Educ. Manag. Policy*, 20 (3) (2008), pp. 1–17 [English].

21. Vorley T., Nelles J. Gone corporate? The changing face of entrepreneurship in contemporary universities. *Int. J. Entrep. Venturing*, 2 (2) (2010), pp. 201–216 [English].